

Uchwała z dnia 22 października 2003 r.

II UZP 9/03

Przewodniczący SSN Beata Gudowska, Sędziowie, Sędziowie SN: Zbigniew Myszka (sprawozdawca), Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 22 października 2003 r. sprawy z wniosku Marii K.-S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B. o emeryturę, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku z dnia 10 czerwca 2003 r. [...]

„Czy kobieta urodzona przed 1 stycznia 1949 r., ubezpieczona przez okres 30 lat z tytułu działalności twórczej, po osiągnięciu wieku 55 lat ma prawo do emerytury na podstawie art.29 w zw. z art. 33 ustawy z dnia 17 października 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162 poz. 1118 ze zm.) ?”

p o d j ą ł uchwałę:

Kobieta urodzona przed dniem 1 stycznia 1949 r. ubezpieczona przez okres 30 lat z tytułu działalności twórczej lub artystycznej, może skorzystać z prawa do emerytury na podstawie art. 33 w związku z art. 29 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) po osiągnięciu 55 lat życia.

U z a s a d n i e

Przedstawione zagadnienie prawne ujawniło się w następującym stanie sprawy. Decyzją z dnia 9 stycznia 2002 r. organ rentowy odmówił ubezpieczonej Marii K.-S. prawa do emerytury przysługującej twórcom na podstawie przepisów ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 31, poz. 145 ze zm.) oraz ustawy z dnia 17 grudnia 1998

r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), utrzymując, iż ubezpieczona nie spełnia warunków koniecznych do przyznania jej żądanego świadczenia. W odwołaniu od tej decyzji ubezpieczona domagała się jej zmiany i przyznania emerytury na podstawie art. 29 ustawy o emeryturach i rentach. W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy twierdził, iż przepis ten nie ma zastosowania do twórców nie będących pracownikami.

W rozpoznawanej sprawie nie było sporu, że ubezpieczona legitymowała się statusem prawnym twórcy, na jego potwierdzenie przedłożyła wymagane prawem zaświadczenie stwierdzające, iż w okresie od 1 stycznia 1971 r. do 31 grudnia 1973 r. wykonywała działalność twórcy, natomiast okresy po dniu 1 stycznia 1974 r. do dnia nabycia uprawnień emerytalnych (wystąpienia z wnioskiem emerytalnym) ZUS ustalił na podstawie deklarowanych przez ubezpieczoną składek z tytułu prowadzonej działalności twórczej.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bydgoszczy wyrokiem z dnia 2 grudnia 2002 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonej prawo do emerytury, wywodząc w uzasadnieniu, iż kwestia sporna w rozpoznawanej sprawie dotyczyła możliwości zastosowania art. 29 ustawy o emeryturach i rentach do twórców nie będących pracownikami, a następnie poddał analizie poprzednio i aktualnie obowiązujące przepisy regulujące prawa twórców do świadczeń emerytalno-rentowych. W tym zakresie wskazał, iż uprawnienia emerytalne twórców regulowała ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), która poprzez art. 55 odsyłała do § 3 i 12 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Równocześnie twórcy, którzy nie spełniali warunków do przyznania wcześniejszej emerytury na podstawie tych przepisów, mogli nabyć prawo do emerytury na podstawie art. 3 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców, jeżeli łącznie spełniali następujące warunki: 1) wykonywali działalność twórcy przez okres wynoszący dla mężczyzny co najmniej 25 lat, a dla kobiety co najmniej 20 lat, 2) osiągnęli wiek emerytalny wynoszący dla mężczyzny 65 lat, a dla kobiety 60 lat.

Z dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach skreślony został art. 3 ustawy emerytalnej twórców, określający przesłanki nabycia prawa do emerytury. Nie wynikało to wszakże z zamiaru pozbawienia twórców uprawnień emerytalnych,

ale z objęcia wszystkich twórców, także niebędących pracownikami, powszechnie obowiązującymi regułami nabywania uprawnień emerytalno-rentowych. Taką konstatację potwierdza brzmienie art. 33 ustawy o emeryturach i rentach, który stanowi, iż osoby urodzone przed dniem 1 stycznia 1949 r., ubezpieczone z tytułu działalności twórczej lub artystycznej, mają prawo do emerytury w wieku określonym dla pracowników wykonujących działalność twórczą lub artystyczną. Oznacza to, że twórcom przysługuje prawo do emerytury na takich samych zasadach jak innym pracownikom, a zatem mogą oni korzystać zarówno z dyspozycji wynikających z art. 27, ale także ze świadczeń przewidzianych w art. 29 ustawy o emeryturach i rentach. Ponadto wśród grupy twórców będących pracownikami należy wydzielić twórców pracujących w szczególnych warunkach. Są nimi osoby wymienione w § 12 rozporządzenia RM w sprawie wieku emerytalnego, dla których ustawodawca przewidział możliwość przechodzenia na emeryturę po spełnieniu warunków określonych w dotychczasowych przepisach.

W rozpoznawanej sprawie ubezpieczona nie domagała się przyznania emerytury na warunkach przewidzianych dla twórców pracujących w szczególnych warunkach, ale na podstawie art. 29 w związku z art. 33 ustawy o emeryturach i rentach, a Sąd pierwszej instancji uznał, iż ubezpieczona spełniła określone w tych przepisach warunki.

W apelacji organ rentowy zakwestionował takie rozstrzygnięcie, utrzymując, iż warunki określone w art. 29 może spełnić wyłącznie kobieta będąca pracownikiem, tymczasem takiego statusu prawnego nigdy nie miała ubezpieczona. Ponadto nie spełniła ona również warunków dla uzyskania emerytury przewidzianej dla twórcy i to pomimo opłacania składek na ubezpieczenie społeczne twórców, ponieważ - w myśl art. 33 ustawy o emeryturach i rentach - emerytura przysługuje osobom urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r. ubezpieczonym tylko z tytułu działalności twórczej w wieku określonym dla pracowników wykonujących taką działalność. Wiek ten został określony w § 12 rozporządzenia RM w sprawie wieku emerytalnego, który dopuszcza przyznanie emerytury przewidzianej dla twórcy mającego 20 letni staż pracy dla kobiet, w tym 15 lat działalności twórczej. Tymczasem wykonywana przez ubezpieczoną działalność w charakterze plastyka nie została wymieniona w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia RM w sprawie wieku emerytalnego jako działalność twórcza uprawniająca do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury.

W motywach przedstawionego do rozpoznania zagadnienia prawnego Sąd Apelacyjny wskazał, iż stosownie do art. 195 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach - z dniem 1 stycznia 1999 r. utracił moc obowiązującą art. 3 ust. 2 ustawy emerytalnej twórców, dopuszczający możliwość skorzystania z prawa do wcześniejszej emerytury po osiągnięciu przez kobietę wykonującą działalność twórczą wieku 55 lat życia. Jednakże treść § 12 rozporządzenia RM w sprawie wieku emerytalnego odnosi się nie tylko do pracowników wykonujących działalność twórczą lub artystyczną, ale także do innych ubezpieczonych z tytułu prowadzenia takiej działalności wymienionych w art. 32 ust. 3 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, do których zalicza się ubezpieczona. Równocześnie jednak wykonywana przez nią działalność twórcza w charakterze plastyka nie została wymieniona w wykazie zawodów twórczych lub artystycznych uprawniających do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury. W takich okolicznościach sprawa wymaga wyjaśnienia, czy art. 33 ustawy o emeryturach i rentach „następujący bezpośrednio po art. 32 tej ustawy odnosi się wyłącznie do art. 32 normującego warunki przyznania wcześniejszej emerytury z tytułu pracy lub działalności twórczej wykonywanej w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, czy też art. 33 ustawy odnosi się bezpośrednio do art. 29 ustawy o emeryturach”, zwłaszcza że „obydwa powołane przepisy prawa znajdują się w rozdziale ustawy o emeryturach, zatytułowanym Emerytury dla ubezpieczonych przed dniem 1 stycznia 1949 r.”. Wprawdzie art. 29 ustawy o emeryturach obniża do 55 lat wiek emerytalny dla kobiet urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., które będąc pracownikami legitymują się co najmniej 30 letnim okresem ubezpieczenia, ale czy „istnieją normatywnie uzasadnione podstawy aby z grona ubezpieczonych kobiet spełniających wymogi art. 29 ust. 1 ustawy wyeliminować osoby ubezpieczone z tytułu działalności twórczej i artystycznej nie będące pracownikami”. W tym kontekście Sąd Apelacyjny twierdził, jakoby aktualnie obowiązujące przepisy prawa ubezpieczeń społecznych nie zawierają definicji „pracownika”, skoro zarówno ustawa o emeryturach i rentach, jak i ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm., powoływana dalej jako ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych) używają jedynie pojęcia „ubezpieczony”. Rodzi to kwestię, czy osoby ubezpieczone z tytułu działalności twórczej mają prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 29 w związku z art. 33 ustawy o emeryturach i rentach, czy też przepis art. 29 tej ustawy ma zastosowanie wyłącznie do pracowni-

ków w rozumieniu art. 2 Kodeksu pracy, do których nie zaliczają się twórcy ubezpieczeni z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Reforma systemu ubezpieczeń społecznych wprowadzona ustawami o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o emeryturach i rentach miała na celu scalenie różnych tytułów podlegania ubezpieczeniom społecznym oraz docelowe zniwelowanie różnic dotyczących odmiennych tytułów ubezpieczeń społecznych. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych posługuje się co do zasady jednym pojęciem ubezpieczonego, bez względu na tytuł kreujący podleganie systemowi ubezpieczeń społecznych, co sprawia, że gwarantuje równe traktowanie wszystkich ubezpieczonych w zakresie warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych, obowiązku obliczania i opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, które wpływają na wysokość, okres wypłaty i zachowanie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego (art. 21 ust. 1 i 2 tej ustawy). Równocześnie unormowania dotyczące emerytur lub rent z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych zachowały niejako intertemporalny (przejściowy) charakter z uwagi na wiek i tytuł podlegania dotychczasowym ubezpieczeniom społecznym ubezpieczonych, którzy uwagi na dotychczasowy okres podlegania tym ubezpieczeniom społecznym mogli spodziewać się uzyskania świadczeń emerytalnych lub rentowych na dotychczasowych zasadach. Uznanie ekspektatywy w zakresie dotychczasowych reguł nabycia takich uprawnień znalazło swój normatywny wyraz w utrzymaniu odrębności odnoszących się do utrzymania tych zasad w stosunku do ubezpieczonych urodzonych w szczególności przed dniem 1 stycznia 1949 r. (art. 27-45 ustawy o emeryturach i rentach), w tym ubezpieczonych z tytułu działalności twórczej lub artystycznej, których dotyczy przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne.

Równocześnie na podstawie art. 195 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach, z dniem 1 stycznia 1999 r., skreślony został art. 3 ust. 2 ustawy emerytalnej twórców, który przewidywał szczególne zasady preferencyjnego nabywania uprawnień emerytalnych przez tę grupę ubezpieczonych, w tym możliwość nabycia emerytury przez kobietę wykonującą działalność twórczą przez okres co najmniej 20 lat już po osiągnięciu wieku 55 lat.

Niejako w miejsce tych korzystniejszych zasad nabywania uprawnień emerytalnych przez ubezpieczonych twórców, ustawodawca przewidział w art. 32 ustawy o emeryturach i rentach stosowanie do tych z nich, którzy urodzili się przed dniem 1 stycznia 1949 r., dalszą możliwość nabywania uprawnień emerytalnych na dotychczasowych zasadach i w niższym wieku emerytalnym w ramach wskazania ściśle określonych grup pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, w tym pracowników wykonujących w takich warunkach działalność twórczą lub artystyczną (art. 32 ust. 1, ust. 3 pkt 3 i ust. 4 tej ustawy w związku z § 12 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego). Regulacja ta dotyczy wprost jedynie pracowników, których status prawny dla celów ubezpieczeń społecznych konkretyzuje art. 8 ust. 1, 2 i 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, którego nie posiadają ubezpieczeni wykonujący działalność twórczą lub artystyczną poza stosunkiem pracy.

Ustawowy nakaz równego traktowania wszystkich ubezpieczonych z tytułu wykonywania działalności twórczej lub artystycznej, bez względu na dotychczasowy rodzaj (pracowniczy lub pozapracowniczy) podlegania ubezpieczeniom społecznym, którzy do dnia 31 grudnia 1998 r. mogli skorzystać z jednakowych preferencyjnych uprawnień emerytalnych na podstawie art. 3 ust. 2 ustawy emerytalnej twórców, skłonił ustawodawcę do wprowadzenia - w art. 33 ustawy o emeryturach i rentach - generalnej reguły, która stanowi, że osoby urodzone przed dniem 1 stycznia 1949 r., ubezpieczone z tytułu działalności twórczej lub artystycznej, mają prawo do emerytury w wieku określonym dla pracowników wykonujących działalność twórczą lub artystyczną. Odczytanie tej reguły wskazuje, że osoby ubezpieczone z tytułu działalności twórczej lub artystycznej mają taki sam ubezpieczeniowy status prawny jak pracownicy wykonujący działalność twórczą lub artystyczną i w związku z nim mogą nabyć prawa do emerytury w wieku określonym dla pracowników. Prawidłowe przeniesienie tej zasady na grunt nabywania uprawnień emerytalnych przez ubezpieczonych twórców prowadzi do następujących wniosków: 1) ubezpieczeni twórcy wykonujący taką działalność w warunkach określonych w przepisach prawa jako szczególne mogą skorzystać z prawa do emerytury na zasadach określonych dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (art. 32 ustawy o emeryturach i rentach), 2) inni ubezpieczeni twórcy (nie wykonujący działalności twórczej w „szczególnych warunkach”) mogą nabyć prawo do emerytury w wieku i na zasadach dotyczących nabywania uprawnień emerytalnych przez ogół pracowników,

do których zaliczają się przecież również pracownicy wykonujący działalność twórczą lub artystyczną „niezatrudnieni” w szczególnych warunkach pracy.

Oznacza to, że art. 33 ustawy o emeryturach i rentach ma niezależne odniesienie zarówno do art. 32 tej ustawy, przyznającej prawo do emerytury ubezpieczonym twórcom wykonującym działalność twórczą lub artystyczną na warunkach określonych w przepisach prawa jako „szczególne lub w szczególnym charakterze” (§ 4 w związku z § 12 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego), jak i do ubezpieczonych twórców wykonujących swoją działalność poza takimi kwalifikowanymi przesłankami i poza stosunkiem pracy, którzy mogą skorzystać z prawa do emerytury na zasadach wskazanych w art. 29 ustawy o emeryturach lub rentach. Ponieważ ubezpieczona jako artysta-plastyk kwalifikowała się do tej drugiej kategorii twórców, którzy także są zrównani - z mocy art. 33 ustawy o emeryturach i rentach - z pracownikami wykonującymi działalność twórczą lub artystyczną, przeto mogła skorzystać z uprawnień emerytalnych przewidzianych dla ogółu pracowników, którymi są także pracownicy o statusie twórców, według zasad określonych w art. 29 ustawy o emeryturach i rentach. Z tych powodów Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne jak w sentencji podjętej uchwały.

=====